

ki muči slepce.
 Grenak dan, z nožem v prsih,
 naj bo moje plačilo,
 življenje izpolnjeno z žalostjo –
 spleča se.
 Ni cene, ki bi bila previsoka zate,
 Pesem.

Denis
Poniž

Rdeča vrtnica za Branka H.

Sedim v zatemnjeni sobi, ekran računalnika se fosforno svetlika, zunaj je vojna, zunaj je poletje, zunaj je tudi presunljivi mir, ki so ga ustvarile cestne barike, zaradi katerih se je ena najbolj prometnih cest v moji deželi, ob kateri (na nesrečo) stanujem, spremenila v pisto za mlade kolesarje. Sedim v tej sobi, poslušam vesti z bojišč, ki niso ne Libanon, ne Romunija, ne Bližnji vzhod niti kakšna banana republika, marveč moja domovina. A čeprav si je ta domovina krčevito prizadevala, da se izogne temu, da bi postala Libanon, Romunija in Bližnji vzhod, jo je peščica napol blaznih politikov in njihovih generalskih kameradov brezobzirno potegnila v vrtinec najbolj grobega nasilja in terorizma. Slike s Šentilja, trupla mitraljiranih in bombardiranih nedolžnih grških in turških gastarbajterjev, slike, vredne kakšnega Franca ali Hitlerja, bodo ostale pomenljivi memento začetka devetdesetih v Sloveniji. Človek komajda zbere dovolj miru, da se posveti tudi rečem, ki presegajo skrb za vsakdanja opravila.

* * *

Minilo je veliko dni, odkar sem pričel pisati to besedilo. Vojna vihra je presekala razumne besede, utihnil je glas razsodnosti, po moji deželi se spet sprehaja okupator, nadut in neveden hkrati, njegovi glavni igralci so spet udobno skriti daleč v svojih štabnih sobanah, iz katerih dobesedno bljujejo norosti, kakršne bi morale zgroziti svet. A svet je zgrožen le takrat, kadar se zamajejo njegovi finančni temelji, kadar presahnejo pipe, iz katerih teče nafta... morda je Branetu marsikaj prihranjeno, če bi se njegovemu telesnemu trpljenju pridružilo še duševno, če bi v njegov spokojni dom prihajalo hrumenje vrhniških goseničarjev, če bi znova doživljal nemočno grozo in osuplost nad barbarskimi silami zla, ki so se sprostile in se z vso norostjo, kar je premorejo, obrnile proti Slovencem. Skušam si ga priklicati v zavest,

blodim po najinih nešteti pogovorih, tudi o rečeh, ki so pripeljale do tega, da je nekaj novih generacij Slovencev spoznalo, kaj so *vojne strahote*... bi znova odpirala vprašanje, kakšno *prekletstvo* visi nad nami, kako se z nami brezobzirno poigrava zgodovina, ki nam ni bila nikdar prijazna, zgodovina, ki je v tem stoletju že nekajkrat planila na nas z vso azijsko zvitostjo in nečloveškostjo. Poskušam v sebi zgostiti spoštljiv spomin na prijatelja, svetovalca in dobrotnika, pa mi kar naprej uhaja nekam stran, v nesmisel trenutkov, ki se razpredajo okoli mene in v meni. Skušam najti nit, ki bi me popeljala do vseh tistih ur, ki so minile v pogovorih, ne vedno lahkih, ne vedno prijaznih, a vedno poštenih, iskrenih, polnih medsebojnega spoštovanja, pa se nit misli in spominov kar naprej cefra, poznajo se neprespance noči, tuhtanja in strahovi, pozna se, da naš svet spet grozi, da bo zdrnil s svojih temeljev...

* * *

Tiste dni, ko smo pokopavali Braneta, je v zraku že viselo nekaj nedoločljivega, gostega in lepljivega, čeprav nihče ni pokazal, se je v nas, ki smo se zbrali po pogrebu v spoštljiv spomin s kozarcem v roki, že naselil nedoločljiv strah. Besede ironije, morda celo jedkega humorja so skušale nadomestiti nelagodje in tesnobo, ki se je ni dalo odgnati. Bila je tu. Nepreklicno. Zato je bila tudi žalost drugačna, še bolj grenka, trpka, gosta. Spomnil sem se neke davne zapisane pripovedi, ki je govorila o Slovencih v Galiciji, na fronti prve vojne: umirali so molče in s stisnjenimi zobmi... je to naša usoda, to umiranje *molče in s stisnjenimi zobmi*?

* * *

Med nama je bilo malo neizgovorjenih reči, malo skrivnosti. Spominjam se, s kakšnim mirom in obvladanostjo mi je, lani v jeseni, ko sva se po nekaj tednih spet videla, Brane povedal, kot da govori o nekom tretjem, zelo oddaljenem, neprisotnem: *Veš, raka imam*. Pretreslo me je. Ne zaradi spoznanja in zaradi odkritih besed, zaradi slutnje vsega tistega inferna, skozi katerega je moral ta dobri človek, preden so se zaprle njegove izmučene oči in utihnila do krvi razpokana usta. Na koncu, v skrajnih dejanjih, ostane samo še patetika, sentiment, besede, ki bi rade zapolnile *praznino*, pa jo v resnici še bolj razgaljajo. Iz njegovih oči je sijala hvaležnost, ko sem ga, v deževni in turbni pomladi, vsakič tolažil, da bo bolje, ko bo spet posijalo sonce... bile so besede in bilo je upanje. In več ko je bilo besed, manj je bilo upanja...

* * *

Nekajkrat mi je dejal, tudi ko je bolezen že zelo napredovala, ko so ga lomile bolečine, o katerih ne bomo nikoli ničesar izvedeli, da mora narediti še eno knjigo, knjigo pogovorov s pisatelji samotarji, kot jih je imenoval. Zelel si je, da bi bil eden prvih pogovorov z menoj; vznemirjala ga je moja pot; marsikaj sva se pogovarjala, le redko je svetoval; nasveti pa so bili vedno kot brušen kristal: sijali so od dobrote in razumevanja. Naj ta pogovor ostane kot podoba sveta, ki je bil, ki sem ga doživljal, a ga danes ni več. Naj gredo skrivnosti besed in misli v neko novo, drugačno vesolje...

* * *

Bili so trenutki, ko tudi Brane ni skrival tistega, kar je ždelo v njem: groze in strahu, obupa in žalosti. Včasih mu je zaigralo v očeh, prek čela je šlo, kot teman, hudourni oblak, kakšna beseda, morda samo intonacija je kazala, kje so njegove misli. Ko je začutil, da prisluškujem tem signalom, je hitro, skoraj osorno spremenil temo pogovora, postavil vprašanje, skoraj zajedljivo, misel se je obrnila v šalo, v skoraj aforistično parabolo. Bal se je usmiljenja, hotel je živeti do konca pokončno, kot junaki njegovih romanov...

* * *

O njegovi literaturi je bilo napisanega toliko, da je skoraj nemogoče strniti te podobe v nekaj stavkov. Pa vendar je doživljal čudno usodo: medtem ko so nekateri segmenti njegove ustvarjalnosti doživljali nedeljeno priznanje in celo viharno navdušenje, za druge ne publika ne kritika nista hoteli vedeti. Zelo ga je bolelo, da je tako malo priznanja doživela njegova poezija. Veliko sva se pogovarjala o tem, ko sem pripravil oddajo o njegovi ustvarjalnosti za šolski radijski program. Bil je pozoren sogovornik, precizen v formulacijah, spominjam se, s kakšnim veseljem in zavzetostjo je govoril o svojih pesmih. Bi spraševal še bolj pozorno, če bi vedel, da nekaterih vprašanj v življenju ni mogoče postaviti še enkrat?

* * *

Iz teh drobcev, ki nikdar ne bodo postali celovita podoba, zgolj utrinki nekega velikega in trdnega prijateljstva, bi rad izluščil nekatere, ključne. Kdaj sem Braneta prvič srečal, kdaj sva se spoznala? Je bilo to pri Zlati ribici? Na Društvu pisateljev? Od kod obojestransko simpatija, nekakšno tiho razumevanje tega, kar je hotel povedati drugi? Njegov nezmotljivi občutek za sogovornika, njegovo razumevanje stvari? Občutek, ki ga morajo imeti dobri zdravniki, duhovniki, jasnovidci? Koliko besed je spuh-telo v eter, ne da bi se kdaj koli znova vrnile v našo zavest? Koliko je izgubljenega? Bo podoba kdaj zasijala iz mraka kot gotski vitraj? Bom o tistih srečanjih, pogovorih, literarnih pomenkih kdaj znal pisati brez kepe v grlu?

* * *

Nekega pogovora se spominjam do vseh detajlov. Pomlad 1984. Po Jugi je krožila pošast Šuvarjeve *Bele knjige*. Bil je čas, ko se je slovenska (samo)zavest pričlenjala oblikovati v nekaj trdnega in produktivnega. Ne vem, od kje je Brane dobil integralno besedilo te stalinistične perfidnosti: vem, da sva sedela v njegovi, še ne docela urejeni delovni sobi, med kupi knjig in revij, deloma že postavljenih na police, deloma v kartonskih škatlah. Bil je ogorčen, da je na *spisku* tudi njegov roman *Noč do jutra*. Njegovo ogorčenje nad stalinistično neumnostjo in brezobzirnostjo ni bilo nič zunanjega. Njegove formulacije so bile pretehtane kot zmeraj, a v barvi glasu je bilo moč občutiti ogorčenje nad poniglavo in pritlehno pametjo tedanjih partijskih ideoloških trobil. Vem, kako je pripovedoval, da mora ta sra-

motna *Bela knjiga* priti v roke evropskim razumnikom (najin skupni prijatelj Peter S. iz G. jo je res odnesel v Nemčijo, pa, na žalost, ni bilo kakšnih posebnih odmevov. Takrat še nismo bili pripoznani za evropski subjekt, še disidenti nismo bili, takrat so svet, Jugoslavija in Slovenija trepetali za Šešlje in podobne balkanske izmečke . . .). Bile so ure, ko se je prijateljstvo utrjevalo prek meja vsakdanjih razumevanj.

* * *

Če gledam danes na najino prijateljstvo, moram ugotoviti, da mi je zaupal celo bolj, kot se mi je zdelo tedaj. Prosil me je, da pregledam besedilo *Ljubezni* in mu povem, kaj naj spremeni za drugo izdajo. Ni bilo lahko delo prodreti v gosto gmoto tega romana, ki je strnjen na kratek čas in v zapletene duševne razlike njegovih protagonistov; kolikor je bilo pripomb, sugestij, je vse upošteval . . . zadnjič sem odgovarjal namesto njega na vprašanja hrvaške prevajalke, ki je prevajala *Ringa potepuha*: čeprav ga je stiskala bolečina, je pozorno in zbrano prediskutiral vsa moja pojasnila. A ves čas se mi je zdelo, ne zdelo, moral sem v sebi zatirati misel, da je to *zadnje*, kar sem lahko storil zanj, za najino prijateljstvo . . . Je tudi on tako čutil, doživljal ta pogovor?

* * *

Zelo malo je pripovedoval o svojih literarnih načrtih. A prav v zadnjem času, ko je bolezen napredovala, ko se mi je zdelo, da se ji je predal, da so ga trpljenje, napori in bolečine zlomili, je veliko govoril o literarnih načrtih in še pogosteje o tem, kako ga jezi, da mu *bolečine* ne dovolijo, da bi delal tisto, kar si je želel še napisati, *zgoraj mi leži delo*, to so bile besede, s katerimi je zaznamoval svoje muke. Je kaj hujšega za pisatelja, kot če ne more pisati?

* * *

Veliko sva se pogovarjala o njegovih zadnjih knjigah, posebej o *Izgubljenem in najdenem svetu*. Povedal sem mu vse svoje pripombe, nisem bil prav nič diplomatski, zdelo se mi je, da je bil v nekaterih vprašanjih dosti preciznejši, kot odgovori njegovih intervjuvank, zdelo se mi je tudi, da manjka kakšno pomembno ime. A te debate niso bile usmerjene samo v *tisto pisanje* in *tiste odgovore*, skušale so zvedeti še več, nemalokrat je povedal kaj iz svojih mariborskih let . . . potem pa, kot da je povedal preveč, pogovor skrenil v drugo stran. Nisem ga skušal zasledovati v njegove spomine, saj je bilo dragoceno že to, kar je povedal. Kdo obvlada umetnost spraševanja, se sprašujem, če ne obvlada umetnosti poslušanja?

* * *

Nikoli ni o nikomer rekel žal besede, vem, zveni kot fraza, a je res. Večkrat me je vprašal o tem ali onem človeku, predvsem iz generacij in krogov, ki so mi bili bližji kot njemu. Vedno pa je imel, to sem čutil, že izdelano svoje mnenje; človeka je znal analizirati na tisti način, s katerim je pritegnil v ris literate, sogovornike svojih literarnih pogovorov. Le o dveh

ali treh ljudeh, posebej tistem moškičku z DZS, ki mu je, oblastniški lizun od glave do pete, zagrenil marsikatero uro, je rekel kdaj pa kdaj besedo - trpkega zaničevanja. Besedo, nič več. A kaj se je v resnici kuhalo v njem, tega ni v družbi nikoli pokazal. Bil je pravi *gentleman*.

* * *

V sebi je nosil kali smrtne, zavratne bolezni, ko je naredil intervju z Marjanom Rožancem, objavljen v reviji *Srce in oko*. Pripovedoval je o tem, kako težko mu je bilo, kako se je obotavljal, preden se je odločil, kako dolga in mučna je bila pot na Marjanov Kras, pripovedoval je o stoterih podrobnostih tega pogovora, o Marjanovem razpoloženju, a jedra pogovora, smrti, umiranja, se ni dotaknil. Skrivnost teh dveh dni, v katerih je nastajal ta intervju, sta oba, spraševalec in spraševani, odnesla v grob. Zapisan je samo memento teh trenutkov, *memento za nas, žive*. Jih znamo vedno hraniti take, kot v resnici so?

* * *

Ko sem spet odhajal od njega in Dore, najpogumnejše ženske, kar jih poznam, v nekem pomladnem, mrzlem in deževnem predvečerju, me je, kot vedno, spremil do vrtnih vrat. Bilo je tako mračno, da potez na obrazih ni bilo več mogoče razločiti in zvesti Rik je otožno lajal, saj je mislil, da gospodar odhaja brez njega. Vprašal sem Braneta, kar tako, znenada, sam nisem vedel, zakaj, če lahko kaj storim zanj. Pomolčal je, potem pa je dejal, s čisto navadnim glasom, brez drhtenja, brez premolkov: *Rdečo vrtnico mi prinesi na grob, ko bom umrl!*